

İNSAN HAKLARI AVRUPA MAHKEMESİ

173
6.4.2004

Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanan basın bildirisi AHMET ÖZKAN VE DİĞERLERİ V. TÜRKİYE DAVASI İÇİN KARAR*

İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, *Ahmet Özkan ve Diğerleri v. Türkiye* (Başvuru Numarası 21689/93) kararı için bugün yazılı bildirimde bulunmuştur:

Mahkeme, oy birliğiyle;

- Güvenlik güçlerinin 20 Şubat 1993 tarihinde yoğun ateş açması ile ilgili olarak İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin **2. maddesinin** (yaşam hakkı) **ihlal edilmediğine**;
- Mevlüde Ekin'in başvurusunda, Abide Ekin'in ölümü ile ilgili olarak **Sözleşmenin 2. maddesinin** hem esas hem de usul yönünden **ihlal edildiğine**;
- Fatma Yıldırım başvurusunda, Ali Yıldırım'ın ölümü ve Emine Yıldırım'ın yaralanması ile ilgili Sözleşme'nin **2. maddesinin ihlal edilmediğine**;
- Ayşe Ekinci'nin başvurusunda, İbrahim Ekinci'nin ölümü ile ilgili olarak **Sözleşmenin 2. maddesinin** hem esas hem de usul yönünden **ihlal edildiğine**;
- Güvenlik güçlerinin Ormaniçi'nde sistematik bir arama yapma ve köy sakinlerini meydanda toplama kararı ile ilgili Sözleşme'nin **3. maddesinin** (insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele yasağı) **ihlal edilmediğine**;
- Güvenlik güçlerinin köy meydanında tutulan Ormaniçi köylülerine yönelik muamelesi ile ilgili olarak Sözleşme'nin **3. maddesinin ihlal edildiğine**;
- Ele geçirilen Ormaniçi köylülerinin Güçlükönak'a götürülme biçimi ve Güçlükönak'taki gözaltı koşullarıyla ilgili olarak **Sözleşmenin 3. maddesinin** hem esas hem de usul yönünden **ihlal edildiğine**;
- Güçlükönak ve Şırnak'ta hukuka uygun gözaltı tutanaklarının olmayışı ile ilgili olarak Sözleşme'nin **5. maddesinin** (özgürlük ve güvenlik hakkı) **ihlal edildiğine**;
- Ele geçirilen Ormaniçi köylülerinin gözaltına alınması ile ilgili olarak Sözleşme'nin **5 § 1 maddesinin ihlal edildiğine**;

* Bu basın bildirisi İngilizce'den Türkçe'ye Avrupa Birliği'nin Hafıza Merkezi tarafından gerçekleştirilen Ağır İnsan Hakları İhlallerinde Cezasızlıkla Mücadele projesi kapsamındaki finansal desteğiyle Anasaya Gündemi işbirliğiyle Gözde Gurbet Engin tarafından tercüme edilmiştir.

- Ele geçirilen Ormaniçi köylülerinin derhal yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisi önüne çıkarılmamaları ile ilgili olarak Sözleşme'nin 5 § 3 **maddesinin ihlal edildiğine;**
- Ali Erbek'in tutukluluk süresinin uzunluğu ile ilgili olarak Sözleşme'nin 5 § 3 **maddesinin ihlal edildiğine;**
- Hediye Çetin, Mehmet Emin Demir, Kumri Aslan, Hüseyin Sezgin, Mevlüde Ekin, Besna Ekin, İbrahim Ekin, Abdullah Kurt, Mehmet Sezgin, Hamit Ekinci, Rahim Arslan, Ahmet Erbek, Abdurrahman Çetin ve Ayşe Sezgin'in evlerinin zarar görmüş olması ile ilgili olarak Sözleşme'nin 8. **Maddesinin** (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı) **ihlal edildiğine;**
- Sözleşme'nin **eski 25. maddesine** (bireysel dilekçe hakkı) **uygun olmayan bir durumun bulunmadığına;**
- Sözleşme'nin **eski 28 § 1 (a) maddesine** (soruşturmanın etkili biçimde yürütülmesi için davalı Devletin gerekli tüm olanakları sağlama yükümlülüğü) **uygun olmayan bir durumun bulunmadığına** karar vermiştir.

Sözleşme'nin 41. Maddesi (adli tazmin) kapsamında, Mahkeme başvuruçulara farklı oranlarda maddi tazminat (170 EURO ile 97,010 EURO arasında değişen) ve/veya manevi tazminat (1,500 EURO ile 68,100 EURO arasında değişen) ödenmesine karar vermiştir. (Kararlara yalnızca İngilizce dilinde ulaşılabilmektedir).

Olayların Özeti

Eski Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na 32 Türkiye vatandaşı tarafından Nisan 1993'te yapılan başvuru, esas olarak 1993 tarihinde Türkiye'nin güneydoğusunda bulunan Şırnak iline bağlı Güçlükonak ilçesinin Ormaniçi köyünde meydana gelen olaylarla ilgilidir. Başvuruçular, PKK (Türkiye kanunlarına göre terör örgütü olarak nitelendirilmektedir) üyelerini arayan güvenlik güçlerinin, 20 Şubat 1993'te Ormaniçi köyüne saldırdıklarını ve bunun neticesinde iki çocuğun öldüğünü iddia etmişlerdir. Başvuruçular ayrıca, güvenlik güçlerinin aynı gün Ormaniçi köyündeki evleri ateşe verdiklerini ve köyde yaşayan erkeklerin birçoğunun gözaltına alındığını iddia etmişlerdir. Başvuruçular, bu kişilerin gözaltında kötü muameleye maruz kaldığını, bu kötü muamelelerin çeşitli ciddi yaralanmalara ve bir köylünün ölümüne neden olduğunu iddia etmişlerdir.

Hükümete göre, güvenlik güçleri köyden gelen ateşlerin hedefi olmuştur. Ormaniçi köyünde, 20 Şubat 1993 tarihinde, hiçbir ev kasıtlı olarak yakılmamış ve hiç kimse yaralanmamış ya da öldürülmemiştir. Ayrıca, gözaltına alınan köylülere kötü muamele edilmemiştir.

Şikâyetler

Başvuruçular, Sözleşme'nin 2, 3, 5, 6 ve 8. maddelerine dayanarak, 20 Şubat 1993 tarihinde Ormaniçi köyüne yapılan askeri baskından ve bununla bağlantılı olarak; iki çocuğun ölümü,

erkek köylülerin gözaltına alınması, bu köylülerin gözaltı koşulları, gözaltında gördükleri muamele ve bir köylünün gözaltında ölümü olaylarından şikâyetçi olmuşlardır. Başvurucular ayrıca, eski Sözleşme'nin 25. maddesi (şu anda 34. madde) ve eski Sözleşme'nin 28. maddesinin (şu anda 38. madde) ihlal edildiğini iddia etmişlerdir.

Mahkemenin Değerlendirmesi

Mahkemenin başlıca bulguları aşağıdaki şekildedir:

Sözleşme'nin 2. Maddesi Açısından

Mahkeme, mevcut başvurunun koşullarında, güvenlik güçlerinin kendilerine köyden açılan ateşe karşılık olarak Ormaniçi köyüne yoğun ateş açma seçiminin, yaşamı koruma amacı çerçevesinde "kesinlikle gerekli" olduğunu kabul etmektedir. Mahkeme bu itibarla, Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edilmediğine karar vermiştir.

Güvenlik güçlerinin saldırısı esnasında yaralandığından dolayı ölen altı yaşındaki kız çocuğunun (Abide Ekin) ölümü ile ilgili olarak Mahkeme, güvenlik güçlerinin Ormaniçi'nin kontrolünü ele geçirip bütün nüfusu köy meydanında topladıktan sonra, herhangi bir sivil kaybının olup olmadığını doğrulamak için – güvenlik güçleri tarafından kullanılan mühimmatın miktarı ve niteliği göz önüne alındığında oldukça gerçekçi bir ihtimaldir - hiçbir girişimde bulunmadıkları tespitinde bulunmuştur.

Her ne kadar kızın annesi, kızının, güvenlik güçlerinin uygun tedaviyi sağlamamış olması nedeniyle öldüğünü ve eğer güvenlik güçleri gerekli girişimlerde bulunmuş olsaydı hayatta kalabileceğini iddia etmiş olsa da, bu durum herhangi bir tıbbi delille desteklenememiş ve büyük ölçüde spekülatif kalmıştır. Ancak Mahkeme, yine de güvenlik güçlerinin olası sivil kayıplarının mevcudiyetine dair ihmalkâr davrandığı görüşündedir ve Türkiye makamlarının ölen kıza ilişkin olarak Sözleşme'nin 2. maddesi bağlamında yaşam hakkını koruma yükümlülüğünü ihlal ettiğini tespit etmiştir.

Sözleşme'nin 2. maddesinin usuli yönüyle ilgili olarak Mahkeme, genç kızın ölümünü çevreleyen koşullar hakkında yetkililerin etkili bir soruşturma yürütmediği tespitinde bulunmuştur. Mahkemeye göre, güvenlik güçleri ile ilgili çatışmalardan kaynaklanan ölümler açısından etkili ve bağımsız bir soruşturma yapılmasını sağlamak açısından, özellikle de koşulların birçok bakımdan belirsiz olduğu mevcut başvuru gibi durumlarda, ne bahsedilen zamanda bölgedeki şiddetli silahlı çatışmaların yoğunluğu ne de bölgedeki ölüm oranlarının yüksek oluşu, Devletin, Sözleşmenin 2. maddesi uyarınca yükümlülüğünü ortadan kaldıracaktır. Bu nedenle, bu bakımdan da Sözleşme'nin 2. maddesi ihlal edilmiştir.

Mahkeme, gözaltına alınan köylülerden birisinin (İbrahim Ekinci), gözaltında tutulduğu esnada geliştirdiği ve sebebi tespit edilemeyen zatürreden dolayı, hastanede gözaltındayken hayatını kaybettiği tespitinde bulunmuştur. Her türlü olasılıkta bu kişi, karda ve çamurlu/sulu karda Güçlükonak'a yalınayak yürütülmesine ve gözaltına alınma koşullarına bağlı olarak bu

hastalığa yakalanmıştır. İbrahim Ekinci, 20 Şubat 1993 tarihinde, sağlık durumu iyi olarak ve mevcut herhangi bir yaralanması ya da aktif solunum yolu hastalığı olmadan gözaltına alınmıştır. Her ne kadar, kişi gözaltında tıbben muayene edilmiş ve gözaltında hastaneye nakledilirken ayaklarındaki donma bölgesine ortopedik tıbbi tedavi sağlanması amacıyla yeterli önlemler alınmış olsa da, 20 Şubat 1993 tarihinde güvenlik güçleri tarafından gerçekleştirilen müdahale ve buna müteakip Güçlükonak'ta gözaltına alınma koşulları ile, nedeni tespit edilemeyen zatürre arasında doğrudan bir nedensel bağ mevcuttur. Türkiye makamları ölümün nedeninden dolayı sorumlu sayılmalıdır. Bu bağlamda Mahkeme, İbrahim Ekinci'nin ölümüyle ilgili olarak Sözleşme'nin 2. maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Usule ilişkin Mahkeme, gözaltında tutulanların kendilerini içerisinde buldukları savunmasız pozisyonu, yetkililerin onları koruma ve bir kişinin gözaltında öldüğü bir durumda etkili soruşturma yürütme yükümlülüğünü de akılda tutarak, ayrıca İbrahim Ekinci'nin ölümüyle ilgili soruşturma yürüten iki savcının, kişinin ölümcül hastalığı ile gözaltındaki müdahale arasında nedensel bir bağlantı olup olmadığını incelememesinin bir sonucu olarak – Diyarbakır Cumhuriyet Savcısı'nın İbrahim Ekinci'nin kişisel geçmişi hakkında polis tarafından verildiği iddia edilen bilgileri doğrulamaması da dahil olmak üzere-, İbrahim Ekinci'nin ölümüyle ilgili etkili bir soruşturma yürütülmediği tespitinde bulunmuştur. Bununla bağlantılı olarak Mahkeme, yetkili makamların İbrahim Ekinci'nin ölümüyle ilgili yürüttüğü soruşturmanın da Sözleşme'nin 2. maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir.

Sözleşme'nin 3. Maddesi Açısından

Mahkeme, güvenlik güçleri tarafından verilen köyün sistematik biçimde aranması kararının – bulunan herkesin köy meydanında toplanması da dahil olmak üzere- bu gibi şartlarda, Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlaline sebep olabilecek bir muamele ya da ceza olarak kabul edilemeyeceği tespitinde bulunmuştur.

Daha sonraki muamele ile ilgili olarak Mahkeme, 20 Şubat 1993 günü öğle saatlerinde bütün köylülerin güvenlik güçleri tarafından köy meydanında toplandığı, bu sırada takviye birliklerin yardımıyla güvenlik güçlerinin köyde arama yapmayı sürdürdüğü ve bu esnada ergen ve yetişkin erkek köylülerin kadınlar, çocuklar ve bazı yaşlı erkeklerden ayrı biçimde tutulduğu tespitinde bulunmuştur. Bütün ergen ve yetişkin erkek köylüler – bazı yaşlı erkekler hariç- eşlerinin, annelerinin ve çocuklarının gözleri önünde çamur ve sulu kar karışımı halindeki toprağa yüzüstü yere bakacak şekilde yatırılmışlardır. Daha da ötesi bu erkekler, zaman zaman kendilerini koruyan askerler tarafından dövülmüş, tekmelenmiş ve ezilmiştir. Mahkeme, – sabah Ormaniçi'ne yaklaşırken kendilerine yönelen 35 atış dışında - güvenlik güçlerinin Ormaniçi'ndeki sivil nüfusun direnişi ile karşı karşıya kaldığına dair herhangi bir kanıt bulunmadığı takdirde, böyle bir muameleyi haklı gösterebilecek herhangi bir koşul olamayacağını belirtmiştir.

Mahkeme, köylülerin gözünü korkutmak, aşağılamak ve küçük düşürmek niyetiyle yapılmaması gereken fakat bu şekilde görülebilecek olan açıkça gereksiz bu muamelenin, her

yakalama ve tutuklamanın doğalında gerçekleşen korkutma ve küçük düşürme seviyesinin üzerinde olduğu ve dolayısıyla Sözleşme'nin 3. maddesinin amaçları açısından gerekli olan asgari ciddiyet seviyesinin aşıldığı kanaatindedir. Sonuç olarak, başvurucuların köy meydanında maruz kaldıkları muamele Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlaline neden olmuştur.

Köylülerin Güçlükonak'a götürülme ve sonrasında gözaltına alınma şekilleriyle ilgili olarak Mahkeme, bu köylülere yönelik kötü muamele, aşağılama ve küçük düşürme ile ilgili kasıtlı bir amacın olmadığını, güvenlik gerekçesiyle, güvenlik güçlerinin esas amacının köylülere mümkün olan en kısa sürede Güçlükonak'a ulaştırmak olduğunu kabul etmeye isteklidir. Fakat bununla birlikte, Ormaniçi köylülerinin Ormaniçi'nden Güçlükonak'a yürüme koşulları, Güçlükonak'ta altı ila on üç gün arasındaki periyodlarla tutuldukları koşullar, bu koşulların kişilerin sağlıkları ve refahları üzerindeki zararlı etkileri ve köylülerden dördünün vücudundaki morluklar ve sıyrık izlerini dikkate alarak, Mahkeme, alıkonulan ve Güçlükonak'ta tutulan Ormaniçi köylülerinin Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı biçimde insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye maruz bırakıldıklarını tespit etmiştir.

Buna ek olarak Mahkeme, mevcut davadaki yargılama makamlarının, Ormaniçi köylülerinin ayak yaralanmalarının sürekliliğine dair araştırma yapma konusundaki bütün hareketsizliğini göz önüne alarak, Sözleşme'nin 3. maddesinin usul yönünden de ihlal edildiğine karar vermiştir.

Sözleşme'nin 5. Maddesi Açısından

Mahkeme, Güçlükonak İlçe Jandarma Karakolu'nda 20 Şubat – 9 Mart 1993 tarihleri arasındaki gözaltına dair Hükümetin herhangi bir gözaltı tutanağı sunmadığını belirtmektedir. Mahkeme, diğer kanıtlara da dayanarak -Güçlükonak'a sonraki bir tarihte gelen üç köylü hariç- Ormaniçi'nden getirilen köylülere dair ayrıntıların, 20 Şubat 1993 tarihinde Güçlükonak Jandarma Karakolu'na gelişleriyle birlikte bir şekilde kaydedildiğini kabul etmesine rağmen, Güçlükonak'ta gözaltında tutulan Ormaniçi köylülerine ait herhangi düzgün ve resmi bir gözaltı tutanağının olup olmadığı ve eğer böyle bir tutanak var ise bu tutanaklara ne olduğunun henüz açıklanmadığını gözlemlemektedir.

Mahkeme, Ormaniçi köylüleri hakkında Şırnak İl Jandarma Komutanlığı tarafından tutulan gözaltı tutanakları ile ilgili olarak bazı ciddi kusurlar gözlemlemiş ve bu tutanakları güvenilir olarak değerlendirmişdir.

Mahkeme, gözaltına alınanların son derece savunmasız olduğu mevcut başvuru koşullarında, hukuka uygun tutanakların bulunmamasının, Sözleşme'nin 5. Maddesinde belirtilen keyfilik yasağını ihlal ettiğine karar vermiştir.

Köylülerin gözaltına alınmasının kanuniliğine ilişkin olarak, her ne kadar Güçlükonak Jandarma Komutanlığı tarafından Eruh Cumhuriyet Savcısı'na 20 Şubat 1993 tarihinde Ormaniçi'nde yaşanan olaylarla ilgili çeşitli bilgilendirme mesajlarının gönderildiği belgelere dayalı olarak kanıtlanmış olsa da, - Şırnak'ta on, Güçlükonak'ta otuz üç kişinin gözaltına

alındığı bilgisi de dahil – ne Ormaniçi köylülerini gözaltına alma yetkisine dair herhangi bir talebi ya da savcı tarafından Güçlükönak veya Şırnak'ta tutulan Ormaniçi köylülerinin gözaltına alınmasına dair yetki verilmesini ne de bu yetkinin uzatılmasını içeren hiçbir belge Mahkeme'ye sunulmamıştır.

Mahkeme, bu tür herhangi bir materyalin yokluğunda, Ormaniçi köylülerinin yargı kararından önce –eğer varsa- Jandarma tarafından hem Güçlükönak hem de Şırnak'ta gözaltına alınmalarının, savcı tarafından iç hukukun gereklerine ya da Sözleşme'nin 5 § 1 maddesi kapsamında “yasaların öngördüğü usule” uygun olarak gerçekleştirildiğinin yeterince gösterilemediğine karar vermiştir.

Mahkeme yukarıdaki tespitler ışığında, 20 Şubat 1993 tarihinde gözaltına alınan Ormaniçi köylülerine ilişkin Sözleşme'nin 5 § 1 maddesinin ihlal edildiğine karar vermiştir.

Sözleşme'nin 5 § 3 maddesi uyarınca gözaltındaki kişilerin derhal bir yargıç ya da adli görev yapmaya yetkili bir kamu görevlisinin önüne çıkarılması yükümlülüğüyle ilgili olarak Mahkeme, Eruh Cumhuriyet Savcısı'nın, Devlet Güvenlik Mahkemesi'nin yetki alanına giren bir konuda kişileri gözaltına alma yetkisine sahip olduğu farz edilse dahi, bir Cumhuriyet Savcısının, Sözleşme'nin 5 § 3 maddesi anlamında “yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisi” olarak değerlendirilemeyeceği sonucuna varmıştır.

Mahkeme, 9 Mart 1993 tarihinde, on altı Ormaniçi köylüsünün Eruh Sulh Ceza Mahkemesi önüne çıkarılmasıyla ilgili olarak, bunun kişilerin yakalanmasından on yedi gün sonra gerçekleştiğini not etmektedir. Mahkemeye göre, on altı köylünün yargıç veya yasayla adli görev yapmaya yetkili kılınmış sair bir kamu görevlisi önüne çıkarılmadan gözaltında tutulduğu on yedi günlük süreç, Sözleşme'nin 5 § 3 maddesi uyarınca “çabukluk” şartını sağlamamaktadır.

Tutukluluğu Eylül 1998 tarihine kadar uzatılmış olan Ali Erbek ile ilgili olarak, Diyarbakır Güvenlik Mahkemesi tarafından tutukluluğun uzatılması için gösterilen tek sebep, kişinin aleyhindeki suçlamaların niteliği ve aleyhine olan mevcut delillerdi. Mahkeme, her ne kadar suçlamaların niteliği ve mevcut delillerin gücünün başlangıçta tutukluluğu haklı çıkarabileceğini kabul etse de, Mahkeme'ye göre bu durum, başlı başına Diyarbakır Devlet Güvenlik Mahkemesi nezdinde 5 yıl 6 aydan daha uzun bir süre boyunca devam eden ilk derece yargılaması boyunca tutukluluğun devam etmesi için “uygun ve yeterli” bir zemin teşkil edememiştir.

Bu minvalde Mahkeme, Ali Erbek'in tutukluluk süresinin ölçsüz olduğuna ve bu durumun Sözleşme'nin 5 § 3 maddesini ihlal ettiğine karar vermiştir.

Sözleşme'nin 8. Maddesi Açısından

Mahkeme, üç köylünün evinin kasıtlı olarak yakıldığını ve geriye kalan on bir köylünün evinin ise güvenlik güçlerinin 20 Şubat 1993 tarihindeki eylemlerinin sonucunda zarar gördüğünü

tespit etmiştir. Bu nedenle Mahkeme, davalı Hükümet'in Sözleşme'nin 8. maddesi kapsamında bahsi geçen on dört evin yakılmasından sorumlu tutulabileceği görüşündedir.

Dava dosyasında, Siirt Cumhuriyet Savcısı tarafından yürütülen soruşturmadan elde edilen bulguların, 20 Şubat 1993 tarihinde gerçekleşen olaylarda evleri zarar görmüş olan Ormaniçi köylülerinin zararlarını tazmin etmek amacıyla yürütülmüş başka bir iç hukuk işlemiyle sonuçlandığına dair herhangi bir kanıt rastlanamamıştır. Bu durumdan dolayı da ayrıca Sözleşme'nin 8. maddesi ihlal edilmiştir.